

**Міністерство освіти і науки України
Західноукраїнський національний університет
Юридичний факультет**

Кафедра адміністративного права та судочинства

МІЖДИСЦИПЛІНАРНА КУРСОВА РОБОТА
з дисципліни: «Актуальні питання адміністративного права та процесу»
на тему: «НАПРЯМИ ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ В ОБОРОННО-
ПРОМИСЛОВОМУ КОМПЛЕКСІ УКРАЇНИ»

Студент групи: ПРм-14

Думка Назарій Андрійович

Керівник: д.ю.н., проф.

Кравчук М.Ю.

Національна шкала _____

Кількість балів: _____ Оцінка:
ECTS _____

Члени комісії _____

(підпис) (прізвище та ініціали)

Тернопіль - 2025

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ В ОБОРОННО-ПРОМИСЛОВОМУ КОМПЛЕКСІ.....	5
1.1 Сутність корупції в та її вплив на оборонно-промисловий комплекс. Основні причини корупційних ризиків у сфері оборони	5
1.2 Міжнародний досвід запобігання корупції в оборонному секторі.....	12
Висновки до розділу I.....	15
РОЗДІЛ II. НАПРЯМИ ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ В ОБОРОННО- ПРОМИСЛОВОМУ КОМПЛЕКСІ УКРАЇНИ.....	17
2.1 Законодавчі ініціативи та їх роль у боротьбі з корупцією.....	17
2.2 Використання прозорих механізмів закупівель та обліку ресурсів. Роль громадянського суспільства у моніторингу діяльності оборонно-промислового комплексу	23
Висновки до розділу II.....	27
РОЗДІЛ III. ПРАКТИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ.....	28
3.1 Вдосконалення системи управління та контролю. Розробка нових антикорупційних інструментів	28
3.2 Створення ефективної моделі співпраці між державними органами та приватним сектором.....	31
Висновки до розділу III.....	36
ВИСНОВКИ.....	37
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	39

ВСТУП

Корупція є однією з найсерйозніших загроз для розвитку будь-якої держави, особливо у сфері оборонно-промислового комплексу, яка відіграє ключову роль у забезпеченні національної безпеки. Системність цього явища підриває ефективність управління, спричиняє фінансові втрати, а також знижує рівень довіри суспільства до державних інституцій. В умовах війни та постійної потреби у зміцненні обороноздатності України актуальність боротьби з корупцією набуває особливого значення.

Оборонно-промисловий комплекс України має стратегічне значення, адже забезпечує не лише національну безпеку, але й є важливим елементом економіки країни. Проте, його діяльність часто супроводжується корупційними ризиками, які проявляються через недобросовісні тендери, неефективне використання державних ресурсів, ухилення від закону тощо. Ці явища потребують детального аналізу та розробки конкретних заходів для їх запобігання.

Актуальність теми визначається не лише важливістю для національної безпеки, але й необхідністю створення прозорих і ефективних механізмів управління, які сприятимуть зміцненню економічного потенціалу країни та забезпеченню її стабільного розвитку.

Основною метою курсової роботи є аналіз основних причин і механізмів виникнення корупційних ризиків в оборонно-промисловому комплексі України та визначення напрямів їх запобігання. Дослідження спрямоване на розробку практичних рекомендацій щодо вдосконалення системи державного управління, підвищення прозорості процесів і зміцнення механізмів контролю в цій сфері. Досягнення цієї мети передбачає вивчення міжнародного досвіду, оцінку ефективності існуючих законодавчих ініціатив та інтеграцію інноваційних підходів і технологій у антикорупційну політику оборонно-промислового комплексу України.

Об'єктом дослідження є корупція в оборонно-промисловому комплексі України як соціально-економічне явище, що впливає на національну безпеку, економічну стабільність та розвиток.

Предметом дослідження є напрями, механізми та інструменти запобігання корупції в оборонно-промисловому комплексі України, а також їхня ефективність.

Методологічною основою роботи є загальнонаукові та спеціальні методи дослідження, зокрема аналіз, синтез, порівняння, а також системний підхід. У процесі дослідження використовуються нормативно-правові акти, наукові праці та офіційні матеріали НАЗК.

Структура роботи включає вступ, три розділи, до кожного з яких входять по 2 підрозділи, висновки та список використаних джерел.

РОЗДІЛ І. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ В ОБОРОННО-ПРОМИСЛОВОМУ КОМПЛЕКСІ

1.1. Сутність корупції в та її вплив на оборонно-промисловий комплекс. Основні причини корупційних ризиків у сфері оборони.

Корупція – це системне явище, яке виникає внаслідок зловживання службовим становищем заради особистої вигоди. У сфері оборонно-промислового комплексу вона проявляється через такі форми, як маніпуляції під час укладання контрактів, завищення кошторисів, використання підроблених документів, закупівля неякісного обладнання або матеріалів, а також нецільове використання бюджетних коштів.

Вплив корупції в цій сфері є надзвичайно руйнівним. Вона підриває обороноздатність держави, оскільки відбувається постачання ненадійної або застарілої техніки, що може негативно вплинути на ефективність військових операцій. Втрата коштів через корупційні схеми знижує можливість інвестування у розвиток нових технологій та модернізацію виробництва. Економічні втрати, викликані корупцією, створюють додатковий фінансовий тиск на державу, обмежуючи можливості для інших стратегічних ініціатив. Водночас це погіршує міжнародний імідж країни, знижуючи довіру іноземних партнерів до спільних програм або інвестицій у національний оборонний сектор.

Корупція також впливає на моральний стан суспільства та військовослужбовців, породжуючи недовіру до влади, а це може позначитися на загальній підтримці державних інституцій. Її викорінення потребує системного підходу, таких як посилення прозорості державних закупівель, впровадження ефективних механізмів нагляду, регулярний аудит та притягнення винних до відповідальності. Це створить умови для зменшення впливу корупційних схем і забезпечення розвитку оборонно-промислового комплексу на більш прозорій та ефективній основі.

Корупційні ризики у сфері оборони обумовлені багатьма факторами, серед яких недоліки в структурі управління, складність процесів планування та реалізації оборонних проектів, а також недостатній рівень прозорості в ухваленні

рішень. Зокрема, процеси державних закупівель у цій галузі часто мають обмежену конкуренцію, що створює можливості для корупційних схем. Ще одним важливим аспектом є відсутність належної кваліфікації чи професійної етики серед посадових осіб, що приймають рішення, а також низький рівень технічної спроможності для проведення ефективного нагляду.

До того ж, вплив політичних чинників, зокрема призначення на керівні посади осіб за принципом особистих зв'язків, а не професійних якостей, посилює корупційні ризики. Відсутність незалежних антикорупційних механізмів та ефективних санкцій за порушення лише поглиблює цю проблему. Крім того, конфлікти інтересів між урядовими установами й приватними компаніями, залученими до виконання оборонних контрактів, ускладнюють можливість створення чесної і прозорої системи.

Корупція в оборонному секторі є складним та багатогранним явищем, яке підриває основи національної безпеки. За своєю суттю, корупція в цій сфері являє собою зловживання довіреним службовим становищем з метою отримання нечесної вигоди, що може проявлятися в різноманітних формах, включаючи хабарі, відкати, укладання неконкурентних контрактів та маніпуляції з фінансовими ресурсами, зокрема із заробітною платою військовослужбовців. Враховуючи стратегічне значення оборонного сектору для кожної держави, корупційні дії в цій галузі мають особливо руйнівні наслідки, негативно впливаючи на боєздатність збройних сил, рівень довіри суспільства до військових інституцій та міжнародний імідж країни [20].

Ряд факторів на глобальному рівні створюють сприятливе середовище для виникнення та поширення корупції в оборонній промисловості. Одним з ключових факторів є високий рівень секретності, що традиційно оточує оборонний сектор. Поряд зі складністю технічних закупівель та ієрархічною структурою військових організацій, секретність ускладнює здійснення ефективного громадського та парламентського контролю за діяльністю оборонних відомств та витрачанням бюджетних коштів. Обмеження прозорості в процесі прийняття рішень, ускладнення аудиту та громадського моніторингу, а

також технічна складність закупівель, що утруднює виявлення завищених цін та інших неправомірних дій, створюють значні ризики для корупції.

Посилення конкуренції серед виробників озброєнь на тлі загального зниження військових витрат у світі також є важливим фактором, що сприяє корупції. Після закінчення Холодної війни та розпаду Радянського Союзу багато країн переглянули свої оборонні пріоритети, що призвело до зниження попиту на деякі види озброєнь. В умовах зростаючої боротьби за ринки збуту, оборонні компанії можуть вдаватися до корупційних практик, включаючи підкуп посадових осіб у країнах-імпортерах, для забезпечення вигідних контрактів.

Тісні зв'язки між урядами та оборонною промисловістю в багатьох країнах світу створюють ризики політичного лобіювання. Оборонні компанії, маючи значні фінансові ресурси та політичний вплив, можуть використовувати різні методи для просування своїх інтересів, включаючи фінансування політичних кампаній, лобіювання через спеціалізовані структури та вплив на формування оборонної політики. Це може призводити до прийняття рішень, що є вигідними для окремих компаній, але не відповідають національним інтересам.

Недостатній рівень прозорості та підзвітності в оборонних бюджетах та витратах є ще однією серйозною проблемою, що сприяє корупції. Засекреченість значної частини оборонних видатків ускладнює контроль за їх використанням з боку парламенту, громадськості та контролюючих органів, що створює широкі можливості для розкрадання коштів та інших зловживань.

Крім того, в оборонному секторі може виникати явище корупції як «соціальної пастки». В умовах, коли корупційні практики є поширеними, окремі особи можуть відчувати тиск щодо участі в них, побоюючись негативних наслідків у разі відмови. Якщо високопосадовці демонструють корупційну поведінку, підлеглі можуть сприймати це як прийнятну норму. У таких умовах боротьба з корупцією вимагає не лише індивідуальних зусиль, а й колективних дій, спрямованих на зміну системи стимулів та цінностей.

Чинне законодавство, зокрема зміни до закону «Про правовий режим воєнного стану», надає право керівництву суб'єктів публічного права, до яких належить і Міністерство оборони, призначати керівників державних підприємств оборонного сектору без проведення конкурсного відбору. Це створює ризик призначення осіб, лояльних до корупційних схем.

Існує також проблема відсутності чітких стандартів аудиту в сфері оборонних закупівель, що ускладнює контроль за законністю та ефективністю використання бюджетних коштів [23].

Процедурні складності та бюрократичні перешкоди в процесі оборонних закупівель, зокрема затримки у доставці товарів першої необхідності, неефективна організація ключових процесів та відсутність алгоритмів вибору постачальників, також створюють сприятливе підґрунтя для корупції.

Однією з поширених схем є завищення цін на товари та послуги, що закуповуються для потреб оборони. Прикладом є нещодавнє викриття Національним антикорупційним бюро України (НАБУ) схеми розкрадання понад 733 мільйонів гривень під час закупівлі продуктів харчування для Збройних Сил України, де ціни на окремі позиції були штучно завищені.

Закупівля неякісної продукції, яка не відповідає встановленим стандартам та може становити загрозу для життя та здоров'я військовослужбовців, також є поширеним явищем. Прикладом є виявлення дефектних мінометних мін вітчизняного виробництва, що постачалися на фронт.

Змова з постачальниками з метою отримання неправомірної вигоди у вигляді «відкатів» є ще однією типовою корупційною схемою. Службові особи, зловживаючи своїм службовим становищем, забезпечують перемогу «потрібних» постачальників в обмін на фінансову винагороду.

Використання посередників у процесі закупівель часто призводить до значного завищення цін без доданої вартості. Міністерство оборони України неодноразово заявляло про намір відмовитися від послуг посередників та здійснювати прямі закупівлі у виробників.

Маніпулювання технічними вимогами та специфікаціями товарів, робіт чи послуг дозволяє заздалегідь визначити переможця тендеру та усунути конкуренцію.

Розкрадання бюджетних коштів може здійснюватися через укладання фіктивних контрактів на постачання товарів або надання послуг, які фактично не відбуваються.

Державний оператор тилу (ДОТ) та Агентство оборонних закупівель (АОЗ) були створені з метою реформування системи оборонних закупівель та підвищення її прозорості. Однак, їхня діяльність супроводжується певними ризиками. Зокрема, спостерігаються конфлікти між керівництвом Міністерства оборони та АОЗ щодо питань управління та контролю за закупівлями. Існує також ризик повернення до ручного управління оборонними закупівлями з боку Міністерства оборони. Крім того, ефективність та прозорість роботи АОЗ залишаються предметом дискусій та критики.

В оборонному секторі України існує ряд механізмів контролю та нагляду. Міністерство оборони України здійснює внутрішній контроль через відповідні структурні підрозділи. Функціонують також антикорупційні органи, такі як Національне антикорупційне бюро України (НАБУ) та Спеціалізована антикорупційна прокуратура (САП), які розслідують корупційні правопорушення у сфері оборони. Громадські антикорупційні ради при Міністерстві оборони покликані здійснювати громадський контроль за діяльністю відомства. Важливу роль відіграє залучення міжнародних партнерів до контролю за використанням наданої Україні допомоги. Впроваджено електронну систему публічних закупівель Prozorro, яка має підвищити прозорість державних закупівель, включаючи оборонні.

Незважаючи на наявність цих механізмів, існують певні виклики та обмеження. Рівень відкритості інформації про оборонні закупівлі залишається недостатнім, що ускладнює громадський контроль. Спостерігаються проблеми з якістю контролю за виконанням контрактів та якістю поставленої продукції. Існують ризики політичного впливу на роботу антикорупційних органів, що

може ускладнювати розслідування корупційних злочинів. Крім того, відзначається недостатня координація між різними органами, що здійснюють контроль в оборонному секторі.

Політичне лобіювання може мати значний вплив на формування оборонної політики та прийняття рішень щодо закупівель. Корумповані еліти можуть використовувати своє становище для приховування ключових елементів оборонної політики та спрямування ресурсів у власних інтересах.

Особисті зв'язки та бізнес-інтереси також відіграють важливу роль у прийнятті рішень в оборонній сфері. Нерідко контракти укладаються з компаніями, пов'язаними з високопосадовцями, незалежно від їхньої компетентності чи запропонованої ціни.

Лобіювання з боку іноземних держав та оборонних компаній також може впливати на оборонні рішення в Україні.

Існують приклади можливого конфлікту інтересів в оборонному секторі України, коли посадові особи, маючи доступ до інформації про потреби армії, можуть використовувати її для власного збагачення або в інтересах пов'язаних з ними компаній.

В Україні прийнято Закон «Про лобіювання», спрямований на регулювання цієї сфери та забезпечення її прозорості. Однак, ефективність його застосування потребує подальшого аналізу.

Аналіз корупційних скандалів в Україні виявляє системні проблеми в оборонному секторі. Одним з найбільш резонансних став скандал із закупівлею харчування для Збройних Сил України за завищеними цінами, де фігурували «яйця по 17 гривень». Також набула розголосу справа про закупівлю неякісних бронежилетів та військової форми, що завдало значних збитків державі та підірвало довіру до Міністерства оборони. Серед інших гучних справ – розкрадання коштів при розробці автоматизованої системи управління військами «Дзвін», махінації при закупівлі авіаційних компонентів та схема розкрадання коштів на закупівлі мінометних снарядів. Нещодавно було зафіксовано спробу підкупу у Міністерстві оборони та виявлено факти розкрадання коштів при

закупівлі пального. Корупційні схеми також виявляються у роботі військкоматів та на рівні державного концерну «Укроборонпром».

Міжнародна співпраця в оборонній сфері, хоча й є важливою для зміцнення національної безпеки, також несе в собі значні корупційні ризики. У контексті міжнародних військових операцій та миротворчих місій існує ризик розкрадання ресурсів, призначених для їх проведення. Зафіксовані випадки хабарництва за працевлаштування в таких місіях, а також зловживання владою щодо цивільного населення. Приплив значних фінансових та політичних ресурсів під час міжнародних місій може сприяти посиленню корупційних мереж у країнах, де вони проводяться.

Особливо високі корупційні ризики існують у сфері міжнародної торгівлі зброєю. Хабарі при укладанні контрактів на постачання зброї є поширеною практикою. Існують ризики несанкціонованих передач зброї, що можуть підривати міжнародну безпеку. Для приховування корупційних платежів часто використовуються офшорні компанії та посередники. Політичне лобіювання та вплив у країнах-експортерах зброї також можуть сприяти корупційним угодам. Окрему увагу слід приділити ризикам, пов'язаним з офсетними угодами, які передбачають додаткові інвестиції в країну-покупця, але часто є непрозорими та можуть використовуватися для прихованих платежів.

В Україні вживається ряд заходів для боротьби з корупцією в оборонному секторі. Активно працюють антикорупційні органи, такі як НАБУ, САП та Вищий антикорупційний суд (ВАКС), які демонструють певні досягнення у розслідуванні та розгляді корупційних справ. Впроваджено систему електронних публічних закупівель Prozorro, що сприяє підвищенню прозорості державних закупівель. При Міністерстві оборони створено громадські антикорупційні ради, які здійснюють громадський контроль за діяльністю відомства. Україна отримує значну міжнародну підтримку у здійсненні антикорупційних реформ. Прийнято Антикорупційну стратегію на 2020-2024 роки та Антикорупційну програму Міністерства оборони на 2025-2026 роки.

Однак, для підвищення ефективності боротьби з корупцією в оборонному секторі України необхідно вжити додаткових заходів. Важливим є посилення незалежності та ресурсного забезпечення антикорупційних органів. Слід забезпечити більшу прозорість оборонних закупівель, включаючи обов'язкове оприлюднення інформації про ціни та постачальників. Необхідно вдосконалити механізми контролю за якістю продукції та виконанням контрактів, запровадити жорсткіші вимоги до постачальників та посилити відповідальність за порушення умов договорів. Важливим є посилення парламентського та громадського контролю над діяльністю оборонного сектору шляхом розширення доступу до інформації та залучення представників громадськості до контрольних заходів. Слід запровадити ефективні механізми запобігання та врегулювання конфлікту інтересів на всіх рівнях прийняття рішень. Потребує посилення відповідальність за корупційні правопорушення в оборонній сфері шляхом внесення змін до законодавства та забезпечення невідворотності покарання. Важливим є реформування системи управління державними підприємствами оборонного сектору з метою підвищення їхньої ефективності та прозорості. Також потребує удосконалення законодавство у сфері оборонних закупівель з метою усунення існуючих прогалин та створення більш прозорих і конкурентних процедур [4].

1.2 Міжнародний досвід запобігання корупції в оборонному секторі

Міжнародний досвід запобігання корупції в оборонному секторі демонструє важливість комплексного підходу, який включає прозорість, підзвітність, ефективний нагляд та залучення громадськості. У багатьох країнах, таких як США, Велика Британія, Норвегія та Швеція, впроваджено механізми демократичного цивільного контролю над оборонними структурами, що дозволяє зменшити ризики корупції. Наприклад, у США діє система регулярного аудиту оборонних закупівель, яка забезпечує перевірку витрат та ефективність використання бюджетних коштів. Крім того, створено спеціальні антикорупційні органи, які займаються виявленням та розслідуванням корупційних схем у військовій сфері.

У Норвегії впроваджено програми доброчесності, які спрямовані на підвищення етичних стандартів серед працівників оборонного сектора. Ці програми включають навчання, підвищення обізнаності та створення механізмів для повідомлення про порушення. У Великій Британії діє система прозорих тендерів, яка дозволяє уникати конфліктів інтересів та забезпечує чесну конкуренцію серед постачальників [4].

Швеція відома своїм підходом до відкритості даних, що дозволяє громадськості та медіа контролювати процеси оборонних закупівель. Це сприяє зменшенню корупційних ризиків та підвищенню довіри до державних інституцій. У багатьох країнах також активно залучають громадські організації до моніторингу діяльності оборонного сектора, що створює додатковий рівень контролю. Корупційні процеси в оборонному секторі є однією з найбільш серйозних загроз національній безпеці. Систематичні зловживання, нецільове використання бюджетних коштів і недотримання етичних норм руйнують довіру до державних інституцій та підривають обороноздатність країни. У відповідь на ці виклики різні країни світу розробили ефективні інструменти та стратегії, що дозволяють мінімізувати ризики корупції в цій сфері. Запровадження прозорих закупівельних процедур, ретельний аудит бюджетних процесів і регулярне навчання державних службовців стають наріжними каменями цих стратегій.

Одним із ключових напрямів боротьби за прозорість є удосконалення механізмів державного бюджетування та системи тендерних процедур. У Сполучених Штатах та низці країн Європи було впроваджено електронні тендерні платформи, які забезпечують відкритість кожного етапу конкурентних закупівель. Незалежний аудит і регулярні перевірки дозволяють оперативно виявляти порушення і коригувати процеси розподілу бюджетних коштів. Досвід показує, що автоматизація та публічний контроль знижують можливості для маніпуляцій і хабара, що, в свою чергу, сприяє підвищенню довіри суспільства до системи управління оборонним комплексом.

Важливим доповненням до технічних заходів є формування високих етичних стандартів у державному апараті. У таких країнах, як Японія та

скандинавські країни, антикорупційна політика супроводжується систематичними тренінгами для службовців, внутрішніми аудитами та створенням механізмів захисту викривачів. Забезпечення безпеки тих, хто повідомляє про незаконні дії, дозволяє виявляти зловживання на ранніх стадіях і запобігати розповсюдженню корупційних схем. Такий інтегрований підхід сприяє формуванню культури прозорості, де корупція стає соціально та законодавчо неприйнятною практикою.

Ще один аспект міжнародного досвіду – активна співпраця між країнами через міжнародні організації, такі як НАТО, ОЕСР та інші. Завдяки програмам обміну досвідом та спільним тренінгам фахівців, держава отримує можливість адаптувати успішні методики боротьби з корупцією до власних умов. Програма NATO Building Integrity Programme, наприклад, не тільки здійснює навчання з питань прозорості і підзвітності, а й сприяє впровадженню сучасних аналітичних інструментів для оцінки ризиків у сфері оборонних закупівель. Цей досвід підкреслює важливість міжнародної співпраці для розробки ефективних механізмів контролю, що дозволяють усунути слабкі місця в системі управління.

Особливу увагу варто приділити прикладу Ізраїлю, країни, де розвиток оборонного сектору супроводжується суворими процедурами перевірки та контролю якості. У Ізраїлі працюють мультидисциплінарні комісії, до складу яких входять представники незалежних аудиторських компаній, що ретельно аналізують кожен етап оборонних закупівель. Цей підхід дозволяє виявляти потенційні зловживання ще до їх масового розповсюдження, що значно підвищує ефективність антикорупційних заходів. Досвід Ізраїлю доводить, що комплексний внутрішній контроль у сполученні із зовнішнім аудитом є потужним інструментом запобігання корупційним діям в оборонному секторі.

Підсумовуючи, можна зазначити, що успішна боротьба з корупцією в оборонному секторі базується на поєднанні кількох ключових компонентів. До них належать прозорість бюджетних процесів і закупівель, впровадження сучасних інформаційних технологій, систематичне професійне навчання та етичне виховання державних службовців, а також активна міжнародна

співпраця. Важливою умовою успіху є адаптація найкращих світових практик до національних умов з урахуванням специфіки економічної та правової бази країни. Подібний синергійний підхід дозволяє не лише знизити рівень корупції, а й підвищити ефективність та стабільність функціонування оборонного комплексу [7].

Особливо актуальною є інтеграція цифрових технологій у систему управління оборонними ресурсами. Сучасні платформи моніторингу, електронна звітність і автоматизовані системи аналізу даних створюють умови для оперативного виявлення аномалій у витратах та дозволяють вчасно реагувати на потенційні порушення. Використання подібних інструментів сприяє підвищенню прозорості ресурсів та забезпечує постійний контроль за процесами державних закупівель, що є невід'ємною складовою сучасної антикорупційної політики.

Таким чином, аналіз міжнародного досвіду демонструє, що лише комплексний підхід, що включає модернізацію процедур, впровадження етичних стандартів, посилення аудиторського контролю та міжнародну співпрацю, може гарантувати ефективну протидію корупційним схемам в оборонному секторі. Цей досвід є важливим орієнтиром для України, яка має потенціал адаптувати успішні практики інших країн до власних реалій, що сприятиме підвищенню прозорості, підзвітності й стабільності в сфері оборони.

Ці приклади показують, що боротьба з корупцією в оборонному секторі потребує системного підходу, який включає законодавчі реформи, прозорість, ефективний нагляд та залучення громадськості [8].

Висновки до розділу I

Теоретичні основи запобігання корупції в оборонно-промисловому комплексі базуються на розумінні, що корупція є комплексною проблемою, яка вимагає системного підходу до її викорінення. Основними причинами корупційних ризиків є недосконалість законодавчої бази, відсутність належного контролю та нагляду, непрозорі процедури державних закупівель, конфлікти

інтересів серед посадових осіб, а також вплив політичних чинників. Важливими аспектами запобігання корупції є вдосконалення законодавства, впровадження електронних платформ для моніторингу закупівель і фінансових потоків, посилення незалежності антикорупційних органів і активне залучення громадськості до процесу контролю.

На основі теоретичних досліджень було доведено, що міжнародний досвід у боротьбі з корупцією демонструє ефективність таких підходів, як прозорість даних, застосування сучасних технологій, створення умов для доброчесності та підвищення етичних стандартів. Розуміння причин та механізмів виникнення корупції дозволяє розробляти ефективні інструменти для її запобігання, зокрема через посилення демократичного цивільного контролю, законодавчі ініціативи, а також розвиток культури нетерпимості до корупційних проявів у суспільстві.

РОЗДІЛ II. НАПРЯМИ ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ В ОБОРОННО-ПРОМИСЛОВОМУ КОМПЛЕКСІ УКРАЇНИ

2.1 Законодавчі ініціативи та їх роль у боротьбі з корупцією.

Використання прозорих механізмів закупівель та обліку ресурсів.

Законодавчі ініціативи відіграють ключову роль у боротьбі з корупцією, забезпечуючи правову базу для запобігання, виявлення, розслідування та покарання корупційних злочинів. Одна з головних цілей законодавчих заходів — створення таких умов, за яких корупційні практики стають складними, непривабливими або навіть неможливими. Основними напрямками цих ініціатив є прозорість, підзвітність, посилення антикорупційного контролю і забезпечення неухильного дотримання законів.

Прикладом є ухвалення законів про конфлікт інтересів, які забороняють державним посадовцям використовувати своє службове становище для особистого збагачення. Такі закони доповнюються вимогою декларування доходів і майна посадових осіб, що створює умови для моніторингу їх фінансової діяльності. Крім того, впровадження електронних платформ для державних закупівель дозволяє автоматизувати процеси, зменшуючи людський фактор та ризик підробок чи маніпуляцій [5].

Ефективні антикорупційні ініціативи передбачають створення незалежних органів, уповноважених боротися з корупцією. Такі органи можуть мати повноваження розслідувати корупційні злочини, вести аналітичну роботу, а також ініціювати реформи в уразливих секторах. Законодавство також може встановлювати чіткі процедури для захисту викривачів корупції, заохочуючи їх співпрацю у виявленні порушень.

Нинішня боротьба з корупцією в Україні невід’ємно пов’язана із реформуванням усієї системи державного управління, що передбачає комплексне удосконалення як правової бази, так і практичних механізмів контролю за використанням державних ресурсів. Прозорість процесів прийняття рішень, обліку бюджетних коштів та проведення державних закупівель є ключовими складовими цього процесу, адже лише відкритість і підзвітність

можуть створити умови для ефективної протидії корупційним проявам. Законодавчі ініціативи стають рушійною силою реформ, оскільки саме вони формують нормативну базу для встановлення етичних стандартів поведінки державних службовців і контрагентів, забезпечують юридичну захищеність операцій із бюджетними коштами та сприяють впровадженню інноваційних технологій для здійснення постійного контролю та аудиту. Завдяки постійним змінам у законодавстві, що відображають сучасні вимоги економічного та соціального розвитку, все більше уваги приділяється створенню умов для максимальної відкритості управлінських процесів та інтеграції цифрових рішень, що дозволяють у режимі реального часу відслідковувати переміщення бюджетних коштів.

Успішність протидії корупції значною мірою залежить від здатності державних інституцій своєчасно впроваджувати ефективні законодавчі ініціативи, спрямовані на подолання системних проблем. Закон України «Про запобігання корупції» є яскравим прикладом нормативного акту, який, з одного боку, встановлює чіткі етичні норми та визначає відповідальність за порушення, а з іншого – створює правові умови для забезпечення публічного контролю над діями державних службовців. Така нормативно-правова база дозволяє системно попереджувати корупційні ризики, впроваджуючи обов’язковий моніторинг, зобов’язання щодо декларування майнового стану та реалізації внутрішнього аудиту. Механізми, закладені в законі, сприяють не лише запобіганню конфлікту інтересів, а й створенню системи, здатної виявляти та усувати зловживання ще на ранніх етапах. Водночас постійне оновлення законодавства з урахуванням сучасних викликів дозволяє державі адаптуватися до швидкоплинних умов сучасного інформаційного суспільства, що є ключовою умовою для довгострокового зниження корупційних ризиків [20].

Одним із найважливіших напрямків удосконалення державного управління стає використання електронних систем закупівель, що гарантують повну відкритість та конкурентність процедури. Відомою електронною платформою є система ProZorro, яка була створена за участю державних органів,

бізнес-структур і громадянського суспільства. Завдяки їй кожен зацікавлений суб'єкт може ознайомитися з даними про проведення тендерів, ознайомитися з критеріями оцінювання пропозицій і переконатися в тому, що вибір переможця ґрунтується на об'єктивних показниках. Подібні інноваційні рішення дозволяють розмістити інформацію про всі етапи процесу закупівель у відкритому доступі, що значно мінімізує можливості для маніпуляцій та корупційних зловживань. Система забезпечує оперативну публікацію даних, що дозволяє громадськості та незалежним експертам вести постійний моніторинг цих процесів, виявляти можливі аномалії та сприяти швидкому реагуванню на випадки порушень. Таким чином, електронні системи закупівель стають не лише інструментом для здійснення прозорості в державних витратах, але й потужним засобом для формування культури відкритості, що зміцнює довіру до державних інституцій.

Прозорий облік ресурсів є логічним продовженням цифрових технологій, застосовуваних у сфері державних закупівель. Сучасні інформаційні платформи сприяють не лише збору даних про кожну транзакцію, але й їх детальному аналізу, що створює надійні умови для виявлення можливих випадків зловживань. Інтеграція цифрових систем обліку з платформами закупівель дозволяє звести всю інформацію про витрати, розподіл та використання бюджетних коштів до єдиного цифрового простору, де вона стає доступною для оперативного аналізу як державними органами, так і незалежними аудиторам, журналістами та громадськими організаціями. Використання таких технологій, як блокчейн та алгоритми машинного навчання, забезпечує точність, швидкість і безпеку облікових процесів, що є надзвичайно важливим у контексті сучасних викликів з боку кіберзлочинності та зовнішніх загроз. Внесок прозорого обліку ресурсів у боротьбу з корупцією є визначальним, адже відкритість даних дозволяє виявити незаконні відхилення від норм, своєчасно провести аудит операцій та створити передумови для оперативного реагування на будь-які спроби ухилення від встановлених стандартів управління державними коштами.

Практичний досвід впровадження сучасних технологій у сфері електронних закупівель і обліку ресурсів свідчить про їхню високу ефективність у зниженні корупційних ризиків та підвищенні рівня підзвітності державних установ. Завдяки інтеграції електронної комунікації, публічних електронних майданчиків і сучасних аналітичних інструментів здійснюється прозорий моніторинг за витратами державного бюджету, що дозволяє оперативно виявляти недоліки чи невідповідності в процедурі розподілу коштів. Водночас активне залучення громадянського суспільства до контролю за державними закупівлями сприяє формуванню позитивної зворотної реакції з боку населення, що зміцнює довіру до влади та стимулює подальші законодавчі ініціативи. Підвищення прозорості процесів не лише зменшує можливості для корупційних схем, але й створює додатковий стимул для приватного сектору до чесного і конкурентного ведення бізнесу, що в свою чергу сприяє загальному економічному зростанню та стабільності [17].

Однак, незважаючи на значний прогрес у впровадженні сучасних систем електронних закупівель та обліку ресурсів, існують певні виклики, що потребують постійної уваги та вдосконалення. Серед головних проблем – недостатній рівень цифровізації окремих регіонів, складність інтеграції різноманітних ІТ-систем, а також опір частини державних службовців до змін. Недостатня технічна оснащеність та неузгодженість між окремими нормативними документами можуть створювати додаткові ризики для виникнення «сірих» схем у процесі управління бюджетними коштами. Тому важливою задачею залишається не лише вдосконалення існуючих технологічних рішень, а й постійне оновлення законодавчої бази шляхом включення результатів практичного досвіду, консультацій з експертами та врахування кращих міжнародних практик. Такі зусилля дозволяють державі не тільки оперативно реагувати на нові виклики, але й створити довгострокову систему протидії корупції, що базується на принципах відкритості, ефективності та правової визначеності [9].

Сукупність вжитих заходів із застосування законодавчих ініціатив, електронних платформ закупівель та прозорих систем обліку ресурсів стає потужним інструментом у сучасних антикорупційних реформах. Такий комплексний підхід дозволяє змінити парадигму функціонування державного апарату, перетворивши його на відкриту та підзвітну систему, де кожен етап фінансової діяльності контролювано як державними, так і незалежними структурами. Це важливо з огляду на те, що корупція є багатогранною проблемою, яка вимагає не лише узгодженості законодавчих норм, але й активного застосування сучасних технологій для забезпечення етичного та прозорого управління. Справжня ефективність таких заходів проявляється у зниженні рівня зловживань, стабілізації економічних процесів і підвищенні довіри громадян до державних інституцій, що є запорукою стійкого розвитку суспільства в довгостроковій перспективі.

Таким чином, інтеграція законодавчих ініціатив із застосуванням сучасних технологій є необхідною умовою для забезпечення високої якості державного управління в умовах сучасної трансформації. Прозорість як у сфері закупівель, так і в обліку ресурсів сприяє створенню умов для формування конкурентного ринку, де кожен учасник має рівні можливості, а будь-які спроби ухилення від встановлених норм оперативно виявляються та усуваються. Завдяки чітко визначеним законодавчим механізмам формуються умови для широкої взаємодії між державними органами, бізнес-структурами та громадянським суспільством. Через постійний моніторинг, аналіз даних та впровадження інноваційних технологій формується міцна система протидії корупції, яка стає важливою передумовою для розвитку економічних процесів і зміцнення суспільної довіри до влади.

Додатково, міжнародне співробітництво, закріплене в законодавстві, має велике значення у боротьбі з корупцією, особливо у випадках, коли корупційні схеми виходять за межі однієї країни. Наприклад, ратифікація та імплементація Конвенції ООН проти корупції дозволяє країнам обмінюватися інформацією,

координувати дії та переслідувати злочинців, які намагаються уникнути правосуддя, ховаючись за кордоном [7].

Законодавчі ініціативи також спрямовані на підвищення обізнаності громадськості. Закони, які сприяють відкритості даних, дозволяють громадянам, медіа та громадським організаціям відстежувати дії держави, формуючи додатковий рівень контролю. Такий підхід сприяє зменшенню корупційних ризиків і підвищенню довіри до державних інституцій. Законодавство, що підтримує прозорість і ефективність, у поєднанні з суворими санкціями за порушення, створює фундамент для боротьби з корупцією [8].

Облік ресурсів також потребує чіткої системи контролю і прозорості. Використання цифрових інструментів для моніторингу та управління матеріальними запасами дозволяє уникати дублювання записів, зловживань та втрати ресурсів. Прозорі механізми сприяють виявленню нецільового використання коштів або незаконних дій, таких як закупівля матеріалів за завищеними цінами. Регулярні аудити, які проводяться незалежними організаціями, додають рівень контролю та забезпечують впевненість у дотриманні правил.

Ще одним важливим аспектом є забезпечення доступу громадськості до інформації про закупівлі та використання ресурсів. Відкритість даних дозволяє журналістам, аналітикам та громадським організаціям здійснювати моніторинг та своєчасно інформувати про можливі порушення. Взаємодія між державою та громадськістю через такі механізми сприяє підвищенню довіри до державних інституцій, а також зменшенню корупційних ризиків.

Міжнародний досвід показує, що прозорі механізми закупівель мають бути підтримані відповідним законодавством, яке забезпечує відповідальність посадових осіб за порушення, а також передбачає санкції за невиконання правил. Крім того, інтеграція сучасних технологій, таких як блокчейн, може забезпечити додатковий рівень захисту та прозорості. Використання таких рішень допомагає створити систему, яка працює ефективно, мінімізуючи можливість зловживань і підвищуючи рівень довіри до процесів закупівель і обліку ресурсів.

2.2 Роль громадянського суспільства у моніторингу діяльності оборонно-промислового комплексу

Громадянське суспільство відіграє важливу роль у моніторингу діяльності оборонно-промислового комплексу, забезпечуючи прозорість, підзвітність та контроль за використанням державних ресурсів. Завдяки активній участі громадських організацій, журналістів та експертів, вдається виявляти корупційні схеми, неефективне управління та інші порушення, які можуть негативно впливати на обороноздатність країни. Одним із ключових інструментів є незалежний моніторинг державних закупівель, що дозволяє аналізувати тендери, контракти та витрати. Наприклад, в Україні платформа ProZorro стала важливим механізмом для забезпечення відкритості даних про закупівлі, що дозволяє громадськості контролювати процеси та виявляти можливі порушення.

Громадянське суспільство також сприяє підвищенню обізнаності населення про проблеми у сфері оборони, організовуючи кампанії, публікуючи аналітичні звіти та проводячи розслідування. Це допомагає формувати суспільний тиск на владу для впровадження реформ та посилення контролю. Крім того, громадські організації часто співпрацюють з міжнародними партнерами, обмінюючись досвідом та отримуючи підтримку для реалізації антикорупційних ініціатив.

Роль громадянського суспільства у моніторингу діяльності оборонно-промислового комплексу є надзвичайно важливою для забезпечення прозорості, підзвітності та ефективності цієї стратегічно важливої сфери. В умовах триваючої війни та значних державних витрат на оборону, контроль з боку громадськості стає не просто бажаним, а необхідним елементом демократичного управління та запобігання корупції. Громадянське суспільство, представлене різноманітними організаціями, аналітичними центрами, журналістами-розслідувачами та активними громадянами, здатне здійснювати всебічний моніторинг діяльності підприємств та установ оборонно-промислового комплексу (ОПК) на різних рівнях.

Однією з ключових ролей громадянського суспільства є забезпечення прозорості у сфері ОПК. Це включає в себе моніторинг державних закупівель озброєння, військової техніки та інших товарів і послуг оборонного призначення. Громадські організації можуть аналізувати тендерну документацію, відстежувати хід конкурсів, виявляти потенційні зловживання та корупційні ризики. Завдяки публічному оприлюдненню інформації про виявлені порушення, громадянське суспільство сприяє підвищенню рівня відкритості та підзвітності державних органів і підприємств ОПК.

Крім того, громадянське суспільство відіграє важливу роль у здійсненні громадського контролю за використанням бюджетних коштів, виділених на потреби оборони. Аналізуючи бюджетні програми, звіти про виконання державних контрактів та фінансову звітність підприємств ОПК, громадські організації можуть виявляти неефективне використання коштів, завищення цін, конфлікт інтересів та інші фінансові порушення. Оприлюднення результатів такого моніторингу сприяє підвищенню відповідальності розпорядників бюджетних коштів та запобігає розкраданню державних ресурсів.

Важливим аспектом діяльності громадянського суспільства є також моніторинг якості продукції та послуг, що постачаються для потреб Збройних Сил України та інших військових формувань. Громадські експерти можуть здійснювати незалежну оцінку технічних характеристик озброєння та військової техніки, контролювати дотримання стандартів якості та термінів поставок. Виявлення неякісної продукції або порушень у процесі виробництва може мати критичне значення для обороноздатності країни та безпеки військовослужбовців.

Громадянське суспільство також сприяє підвищенню рівня експертної оцінки та аналізу проблем, що існують у сфері ОПК. Незалежні аналітичні центри та експерти можуть проводити дослідження, розробляти рекомендації щодо реформування оборонно-промислового комплексу, підвищення його ефективності та конкурентоздатності. Їхні висновки та пропозиції можуть бути

використані державними органами для прийняття обґрунтованих управлінських рішень та розробки стратегій розвитку ОПК.

Однією з важливих функцій громадянського суспільства є також налагодження діалогу та комунікації між державою, підприємствами ОПК та суспільством. Громадські організації можуть виступати посередниками у вирішенні конфліктів, організації публічних обговорень та консультацій з питань розвитку ОПК. Залучення представників громадянського суспільства до процесу прийняття рішень сприяє підвищенню рівня довіри та підтримки реформ у сфері оборони.

Крім того, громадянське суспільство може відігравати важливу роль у виявленні та протидії корупції в ОПК. Журналістські розслідування, ініційовані громадськими організаціями та незалежними журналістами, часто виявляють корупційні схеми та зловживання, які залишаються поза увагою правоохоронних органів. Оприлюднення таких фактів сприяє приверненню уваги громадськості та правоохоронних органів до проблеми корупції в ОПК та стимулює вжиття відповідних заходів.

Для ефективного виконання своїх функцій у сфері моніторингу ОПК, громадянське суспільство потребує підтримки з боку держави. Це включає забезпечення доступу до публічної інформації, створення сприятливих умов для діяльності громадських організацій, налагодження механізмів співпраці та консультацій. Важливим є також забезпечення безпеки та захисту активістів і журналістів, які займаються моніторингом діяльності ОПК.

У контексті євроінтеграційних прагнень України, роль громадянського суспільства у моніторингу ОПК набуває особливого значення. Прозорість, підзвітність та ефективність оборонно-промислового комплексу є важливими критеріями для зміцнення обороноздатності країни та поглиблення співпраці з країнами-членами НАТО та ЄС. Активна участь громадянського суспільства у контролі за діяльністю ОПК сприяє наближенню України до європейських стандартів у сфері безпеки та оборони.

Таким чином, громадянське суспільство відіграє багатогранну та критично важливу роль у моніторингу діяльності оборонно-промислового комплексу. Його діяльність сприяє забезпеченню прозорості, підзвітності, ефективності та доброчесності у цій стратегічно важливій сфері, що є необхідною умовою для зміцнення національної безпеки та демократичного розвитку України.

Наприклад, аналітична записка Національного інституту стратегічних досліджень розглядає можливості використання потенціалу громадянського суспільства для забезпечення національної безпеки. Також дослідження StateWatch аналізує реформи оборонно-промислового комплексу та роль громадянського контролю в цьому процесі. Ці джерела демонструють, як громадянське суспільство може впливати на підвищення ефективності та прозорості оборонного сектора [10].

Моніторинг діяльності оборонно-промислового комплексу громадськими організаціями, журналістами-розслідувачами та експертними групами сприяє зменшенню корупційних ризиків, ефективному використанню бюджетних коштів і підвищенню якості продукції, що виробляється для потреб оборони. Громадянське суспільство також впливає на формування державної політики шляхом надання рекомендацій, аналізу міжнародного досвіду і проведення консультацій із зацікавленими сторонами.

Одним із важливих інструментів громадянського суспільства у моніторингу є доступ до інформації. Забезпечення відкритості даних про діяльність оборонно-промислового комплексу дозволяє виявляти порушення, а також сприяє підвищенню довіри громадськості до державних інституцій. Крім того, активна участь громадянського суспільства в антикорупційних ініціативах та створенні незалежних механізмів контролю підсилює загальну ефективність боротьби з корупцією.

Таким чином, громадянське суспільство є важливим елементом у побудові прозорості та ефективної системи управління оборонно-промисловим комплексом. Його активна участь сприяє зміцненню демократичних принципів та забезпеченню сталого розвитку держави.

На мою думку, корупційні ризики, пов'язані з неконтрольованим споживанням пального та його якістю є проблемою основних споживачів – сил сектору безпеки і оборони України. Зазначимо, що до останніх, відповідно до Закону України «Про національну безпеку» належать не лише ЗСУ, а й інші утворені відповідно до законів України військові формування, правоохоронні та розвідувальні органи, державні органи спеціального призначення з правоохоронними функціями, сили цивільного захисту та власне ОПК [1].

Висновки до розділу II

Напрями запобігання корупції в оборонно-промисловому комплексі України свідчать про необхідність системного підходу до реформування цієї сфери. Одним із ключових напрямів є вдосконалення законодавчої бази, яка має забезпечувати прозорість державних закупівель, регулювати конфлікти інтересів і підтримувати функціонування незалежних антикорупційних органів. Впровадження сучасних електронних платформ, таких як блокчейн-технології, може значно підвищити рівень прозорості фінансових операцій і забезпечити ефективний контроль за витратами.

Активне залучення громадянського суспільства до моніторингу діяльності оборонно-промислового комплексу є важливим елементом у зниженні корупційних ризиків. Відкритість даних дозволяє журналістам, експертам та громадським організаціям виявляти порушення і тиснути на органи влади для впровадження реформ. Крім того, важливим напрямом є зміцнення міжнародного співробітництва, яке дозволяє інтегрувати кращі практики запобігання корупції та впроваджувати сучасні стандарти управління.

Окрему увагу варто приділити підвищенню етичних стандартів серед посадових осіб через навчання, створення програм доброчесності та стимулювання культури нетерпимості до корупції. Реалізація зазначених заходів сприятиме створенню прозорого, підзвітного та ефективного оборонно-промислового комплексу, здатного забезпечити обороноздатність країни на високому рівні.

РОЗДІЛ III. ПРАКТИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ

3.1 Вдосконалення системи управління та контролю. Розробка нових антикорупційних інструментів.

Вдосконалення системи управління та контролю в оборонно-промисловому комплексі (ОПК) України є ключовим фактором для забезпечення його ефективності, прозорості та стійкості до корупційних ризиків, особливо в умовах воєнної агресії та значних державних витрат на оборону. Розробка та впровадження нових антикорупційних інструментів є невід’ємною частиною цього процесу, спрямованого на зміцнення національної безпеки та підвищення довіри суспільства до оборонної сфери.

Одним з першочергових завдань є оптимізація організаційної структури управління ОПК. Непрозора та складна ієрархія, дублювання функцій та відсутність чіткого розподілу відповідальності створюють сприятливе підґрунтя для зловживань. Реформування має передбачати спрощення управлінських процесів, централізацію стратегічного планування та децентралізацію оперативного управління, підвищення автономії підприємств при одночасному посиленні контролю за їхньою діяльністю з боку держави та громадськості.

Важливим напрямком є запровадження сучасних інформаційних технологій для управління та контролю в ОПК. Створення єдиних електронних реєстрів державних оборонних замовлень, контрактів, поставок та фінансових операцій дозволить підвищити прозорість закупівель, відстежувати рух коштів та матеріальних цінностей у режимі реального часу, а також мінімізувати людський фактор у прийнятті рішень. Впровадження систем електронного документообігу та цифрового підпису забезпечить юридичну значущість електронних документів та ускладнить їх фальсифікацію.

Розробка та впровадження ефективних механізмів внутрішнього контролю на підприємствах ОПК є критично важливим елементом антикорупційної стратегії. Це включає створення незалежних підрозділів внутрішнього аудиту, запровадження кодексів етики та поведінки для працівників, розробку процедур

виявлення та врегулювання конфліктів інтересів, а також забезпечення можливостей для анонімного повідомлення про корупційні правопорушення (вістблорінг).

Посилення зовнішнього контролю за діяльністю ОПК з боку державних органів є необхідною умовою для запобігання корупції. Це передбачає підвищення ефективності роботи правоохоронних органів, відповідальних за розслідування корупційних злочинів у оборонній сфері, посилення парламентського контролю за використанням бюджетних коштів, виділених на оборону, а також активну співпрацю з Рахунковою палатою України для проведення незалежних аудитів [19].

Особливу увагу слід приділити реформуванню системи державних закупівель в ОПК. Забезпечення максимальної прозорості на всіх етапах закупівельного процесу, розширення використання конкурентних процедур, запровадження електронних аукціонів та публікація інформації про укладені контракти є важливими кроками для запобігання корупційним схемам. Необхідно також удосконалити механізми оскарження результатів тендерів та посилити відповідальність за порушення законодавства у сфері державних закупівель.

Важливим антикорупційним інструментом є запровадження механізмів попередньої оцінки корупційних ризиків при прийнятті управлінських рішень в ОПК. Це передбачає проведення аналізу потенційних корупційних факторів на етапі розробки нормативно-правових актів, інвестиційних проєктів та державних програм у оборонній сфері. За результатами такої оцінки мають розроблятися та впроваджуватися заходи щодо мінімізації виявлених ризиків.

Активна участь громадянського суспільства у моніторингу діяльності ОПК є потужним антикорупційним інструментом. Забезпечення доступу громадських організацій та журналістів до публічної інформації, проведення публічних обговорень та консультацій з питань розвитку ОПК, підтримка незалежних розслідувань корупційних правопорушень сприяють підвищенню рівня прозорості та підзвітності оборонної сфери.

Міжнародна співпраця також може відігравати важливу роль у вдосконаленні системи управління та контролю в ОПК України. Обмін досвідом з країнами-членами НАТО та ЄС щодо найкращих практик у сфері оборонного менеджменту, залучення міжнародних експертів до розробки антикорупційних стратегій та програм, а також участь у міжнародних ініціативах з протидії корупції сприятимуть підвищенню ефективності реформ [20].

Одним з нових антикорупційних інструментів може стати запровадження інституту комплаєнс-офіцерів на підприємствах ОПК. Комплаєнс-офіцери будуть відповідати за розробку та впровадження антикорупційних програм, проведення внутрішніх розслідувань, навчання персоналу з питань етики та запобігання корупції, а також за забезпечення дотримання законодавства та внутрішніх нормативних документів [14].

Крім того, важливим є посилення відповідальності за корупційні правопорушення в ОПК. Це включає не лише жорсткіші покарання для винних, але й забезпечення невідворотності покарання, незалежно від посади та зв'язків. Конфіскація незаконно отриманих активів та відшкодування завданих державі збитків мають стати ефективними засобами боротьби з корупцією.

Системний підхід до вдосконалення управління та контролю в ОПК, що включає розробку та впровадження нових антикорупційних інструментів на всіх рівнях, є запорукою підвищення ефективності оборонного сектору, зміцнення національної безпеки та відновлення довіри суспільства.

Крім того, важливим є впровадження механізмів внутрішнього контролю в державних установах. Міністерства фінансів України пропонує практичні рекомендації щодо організації внутрішнього контролю, які базуються на міжнародних стандартах і спрямовані на підвищення ефективності управління.

Залучення громадськості до процесів моніторингу також є важливим елементом вдосконалення системи управління та контролю. Відкритість даних і доступ до інформації дозволяють громадським організаціям і журналістам здійснювати незалежний моніторинг, що сприяє підвищенню прозорості та довіри до державних інституцій [2].

Розробка нових антикорупційних інструментів є важливим кроком у боротьбі з корупцією, особливо в умовах сучасних викликів. В Україні активно впроваджуються інноваційні підходи, які спрямовані на підвищення прозорості, ефективності та підзвітності державних органів. Наприклад, Національне агентство з питань запобігання корупції (НАЗК) модернізувало систему електронного декларування, що дозволяє автоматизувати процес заповнення декларацій та проводити автоматичну перевірку даних. Це значно підвищило ефективність виявлення порушень.

Ці інструменти не лише підвищують ефективність боротьби з корупцією, але й сприяють формуванню культури нетерпимості до корупційних проявів. Якщо вас цікавлять конкретні аспекти або додаткові приклади, можемо обговорити їх детальніше [10].

3.2 Створення ефективної моделі співпраці між державними органами та приватним сектором

Створення ефективної моделі співпраці між державними органами та приватним сектором є важливим елементом для забезпечення сталого розвитку, модернізації інфраструктури та підвищення конкурентоспроможності економіки. Одним із ключових аспектів такої співпраці є впровадження механізмів публічно-приватного партнерства (ППП), які дозволяють об'єднувати ресурси, експертизу та інноваційні рішення обох сторін. Успішна модель співпраці передбачає чітке визначення ролей і обов'язків кожного партнера, прозорість процесів, а також ефективний механізм контролю та моніторингу.

Важливим елементом є створення законодавчої бази, яка регулює взаємодію між державними органами та приватним сектором. Наприклад, у багатьох країнах впроваджено закони, які визначають процедури укладання договорів, механізми фінансування та відповідальність сторін. Це дозволяє уникати конфліктів інтересів і забезпечувати прозорість процесів. У статті Публічно-приватне партнерство: сутність, особливості та проблеми розвитку

розглядаються ключові аспекти впровадження ППП, включаючи їх роль у розвитку інфраструктури [9].

Цифровізація також відіграє важливу роль у створенні ефективної моделі співпраці. Використання сучасних технологій, таких як блокчейн, дозволяє забезпечити прозорість фінансових потоків, автоматизувати процеси та зменшити ризик корупції. У дослідженні Ключові засади реалізації державно-приватного партнерства в умовах цифровізації аналізуються переваги цифрових технологій для оптимізації співпраці.

Крім того, важливим є залучення громадськості до процесів моніторингу та оцінки ефективності співпраці. Відкритість даних і доступ до інформації дозволяють громадським організаціям та журналістам здійснювати незалежний контроль, що сприяє підвищенню довіри до державних інституцій.

Ефективна модель співпраці також передбачає створення механізмів зворотного зв'язку, які дозволяють враховувати потреби та пропозиції приватного сектора. Це сприяє формуванню довгострокових партнерських відносин, які базуються на взаємній довірі та спільних інтересах [15].

Співпраця між державними органами та приватним сектором є ключовим чинником для сталого економічного розвитку та модернізації державного управління. Наявність ефективної моделі такої взаємодії сприяє оптимізації використання бюджетних коштів, підвищенню інвестиційної привабливості країни і стимулює розвиток нових технологій та інноваційних проектів. Завдяки інтеграції досвіду світових практик, зокрема моделей державно-приватного партнерства (ДПП), можливо побудувати систему, яка базується на чітких механізмах розподілу ризиків, прозорості прийняття рішень і постійному моніторингу реалізації проектів.

Одним із головних підходів для створення ефективної моделі є адаптація механізмів ППП, що широко застосовуються в багатьох розвинених країнах. Такий підхід передбачає не лише фінансове партнерство, а й цілісний інтеграційний процес, який об'єднує державні цілі та інтереси приватних інвесторів. Важливість встановлення довірчих відносин між сторонами, чітке

визначення ролей та обов'язків, а також система взаємного контролю стають умовами успішного партнерства. В цьому контексті державні органи виступають у ролі регуляторів, координаторів і гарантів соціально-економічної стабільності, а приватний сектор — як джерело інновацій, фінансових ресурсів та управлінського досвіду.

Одним із ключових компонентів ефективної системи співпраці є створення сучасної нормативно-правової бази, яка б забезпечувала стабільність роботи як державних, так і приватних структур. Законодавчі ініціативи повинні передбачати прозорі процедури проведення тендерів, розподілу контрактів і моніторингу їх виконання. Крім того, дуже важливим є розроблення стандартів оцінки результативності реалізованих проектів, що дозволяє виявляти недоліки на ранніх стадіях і оперативно вживати коригувальних заходів. Також доцільно впровадження електронних систем звітності, які дозволяють у режимі реального часу отримувати інформацію про хід реалізації проектів, що підвищує рівень підзвітності всіх учасників процесу.

Для побудови ефективної моделі партнерства необхідно врахувати специфіку взаємодії держави та приватного бізнесу на кожному етапі реалізації проекту. Найважливішими етапами є: попередній аналіз і відбір перспективних проектів, розробка та узгодження умов угоди, реалізація проекту з чітким розподілом функцій і відповідальності, а також постійний моніторинг і оцінка результатів. При цьому роль посередницьких органів або спеціалізованих агентств може бути визначальним, оскільки вони здатні забезпечити регулярне спілкування між сторонами, вирішення конфліктних ситуацій і своєчасне внесення змін до погоджених умов. Такий підхід дозволяє не тільки мінімізувати корупційні ризики, але й значно підвищити ефективність реалізації стратегічних проектів [17].

Відповідно до сучасних тенденцій розвитку державного управління, ефективна модель співпраці повинна базуватися на наступних принципах:

1.Прозорість і відкритість інформації. Опублікування даних про стадії реалізації проекту, використання бюджетних коштів та результативність

дозволяє знизити рівень корупційних ризиків і підвищити довіру громадськості до процесу прийняття рішень.

2.Чітке розмежування функцій. Державні органи мають виконувати регуляторну роль, встановлювати правила гри і контролювати їх дотримання, в той час як приватний сектор забезпечує ресурсну базу, інноваційний потенціал та оперативне управління проектами.

3.Систематичний моніторинг та оцінка ефективності. Використання незалежних аудитів, зовнішніх консультантів і спеціалізованих інформаційних систем дозволяє оперативно реагувати на відхилення від запланованого курсу і вносити необхідні коригування.

4.Інтеграція цифрових технологій. Впровадження сучасних інформаційних платформ сприяє автоматизації процесів моніторингу, аналізу даних і прийняття оперативних управлінських рішень, що особливо актуально в умовах цифрової трансформації державного сектору.

5.Гнучкість та адаптивність. Модель має передбачати можливість оперативного реагування на зовнішні та внутрішні виклики, зокрема економічні кризи або технологічні зрушення. Це забезпечує стійкість партнерства та можливість модифікації умов співпраці відповідно до сучасних вимог.

Практична реалізація такої моделі може базуватися на створенні спеціалізованої координаційної структури, до складу якої входять представники державних органів, приватного бізнесу, наукових установ та громадських організацій. Така структура дозволяє створити платформу для обговорення стратегічних завдань, обміну досвідом і визначення пріоритетних напрямків співпраці. При цьому важливим завданням є визначення чітких механізмів розподілу фінансових ресурсів, відповідальності за реалізацію проектів та системи винагород для учасників партнерства. Крім того, необхідно забезпечити юридичну підтримку угод, що регламентують порядок взаємодії сторін, а також впровадити системи страхування ризиків і антикорупційного контролю.

Не менш важливо враховувати специфіку окремих галузей, в яких реалізуються державні проекти. Наприклад, у сфері інфраструктурних проектів,

оборонно-промислового комплексу чи енергетики, співпраця між державою і приватними інвесторами може базуватися на довгострокових концесіях або регульованих конкурсних процедурах. У таких умовах критично важливим є забезпечення балансу між соціальними інтересами суспільства, державною безпекою і комерційною вигодою приватного сектора. Завдяки використанню сучасних механізмів публічно-приватного партнерства можливо не лише модернізувати критичну інфраструктуру, а й стимулювати розвиток нових технологій та покращувати якість надання послуг населенням [18].

Підсумовуючи викладене, можна зазначити, що створення ефективної моделі співпраці між державними органами та приватним сектором є складним, але важливим завданням для сучасних країн. Така модель повинна ґрунтуватися на принципах прозорості, юридичної визначеності, взаємоповаги і спільного стратегічного бачення. Інтеграція цифрових технологій, систематичний моніторинг та безперервна оцінка результатів є необхідною умовою для досягнення високої ефективності даної взаємодії. Розробка спеціалізованих координаційних структур та адаптація світового досвіду дозволить не лише підвищити рівень інвестиційної привабливості країни, а й забезпечити стійкість національної економіки в умовах глобальних викликів. Такий підхід сприятиме модернізації державного управління і реалізації стратегічних завдань, що позитивно впливатиме на добробут суспільства та конкурентоспроможність держави у світовій економіці.

Отже, впровадження ефективної моделі співпраці між державними органами та приватним сектором є стратегічною інвестицією в майбутнє країни. Реалізація запропонованої моделі сприятиме підвищенню рівня управлінської культури, оптимізації витрат і використанню інноваційних технологій для досягнення довготермінових цілей розвитку. Успішна інтеграція державних і приватних ресурсів створює синергійний ефект, що забезпечує не лише економічний, але й соціальний прогрес, сприяє підвищенню довіри між усіма зацікавленими сторонами і формує основу для стабільного розвитку країни в сучасних умовах глобалізації.

Висновки до розділу III

Практичні рекомендації щодо запобігання корупції базуються на впровадженні конкретних заходів, які спрямовані на усунення корупційних ризиків у державному управлінні та особливо в оборонно-промисловому комплексі. Одним із ключових напрямів є вдосконалення системи державних закупівель шляхом впровадження сучасних технологій, зокрема блокчейну, для моніторингу фінансових потоків і забезпечення прозорості процесів. Крім того, необхідно посилити роль електронних платформ, таких як ProZorro, які забезпечують відкритість та конкуренцію в закупівлях.

Рекомендовано розвивати механізми громадського контролю через забезпечення доступу громадянського суспільства до інформації про діяльність оборонного сектора. Це включає залучення незалежних експертів, громадських організацій і журналістів до моніторингу державних контрактів, а також створення інструментів для ефективного обміну інформацією. Особлива увага має бути приділена підвищенню кваліфікації та етичних стандартів серед посадових осіб шляхом впровадження навчальних програм і створення механізмів для заохочення доброчесності.

Міжнародна співпраця та інтеграція кращих світових практик, зокрема стандартів ОЕСР, також є важливими елементами для створення ефективної системи запобігання корупції. Створення незалежних антикорупційних органів із широкими повноваженнями, забезпечення їх належним фінансуванням і політичною незалежністю дозволить здійснювати дієвий контроль і розслідування порушень. Реалізація цих рекомендацій сприятиме побудові прозорості, підзвітності та ефективної системи управління, яка гарантуватиме національну безпеку та сталий розвиток .

ВИСНОВКИ

Отже, на сьогодні запобігання корупції в оборонно-промисловому комплексі залишається актуальною проблемою. Антикорупційною стратегією на 2025 рік визначена низка проблем, пов'язаних з проявами корупції, а також шляхи їх розв'язання. За результатами аналізу цих проблем визначено напрями удосконалення правового забезпечення запобігання корупції в оборонно-промисловому комплексі, а саме: 1) розроблення та затвердження Антикорупційної програми у сфері оборонно-промислового комплексу України; 2) поширення процесів створення автоматизованої систему обліку і моніторингу споживання та якості пального на усі сили сектору безпеки і оборони України, зокрема на ОПК; 3) створення Міністерством оборони України комплексних комісій для перевірки якості товарів, робіт та послуг оборонного призначення на підприємствах ОПК.

Корупція у сфері оборонно-промислового комплексу є значною перешкодою для ефективного функціонування національної безпеки, економічного розвитку та підвищення обороноздатності країни. Результати дослідження показують, що основними причинами корупції є недоліки законодавчої бази, недостатній рівень прозорості, слабкість механізмів нагляду, а також низький рівень етичних стандартів серед посадових осіб. Вплив корупції проявляється у формі економічних втрат, постачання неякісної техніки, уповільнення технологічного прогресу та втрати довіри громадськості до державних інституцій.

Для покращення антикорупційної політики в оборонно-промисловому комплексі необхідно впроваджувати системні реформи, які спрямовані на вирішення зазначених проблем. Серед них виділяються наступні пропозиції: вдосконалення законодавчої бази з чіткими нормами щодо конфлікту інтересів та державних закупівель; посилення прозорості через впровадження електронних платформ для моніторингу фінансових потоків; забезпечення незалежності антикорупційних органів та їх належного фінансування; активне залучення громадянського суспільства до моніторингу та оцінки діяльності

оборонного сектора; впровадження сучасних цифрових технологій, таких як блокчейн, для підвищення надійності даних; та організація навчальних програм для підвищення доброчесності серед посадовців.

Ці заходи формують основу для створення ефективної антикорупційної системи, яка забезпечить прозорість, підзвітність та довіру до оборонно-промислового комплексу, сприяючи його сталому розвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. «Використання потенціалу громадянського суспільства для забезпечення національної безпеки України в умовах зовнішньої агресії» URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/gromadyanske-suspilstvo/vikoristannya-potencialu-gromadyanskogo-suspilstva-dlya> (дата звернення 11.04.2025)
2. Десятиліття реформ і трансформацій: НАЗК - від становлення до конкретних результатів URL: <https://nazk.gov.ua/uk/desyatylittya-reform-i-transformatsiy-nazk-vid-stanovlennya-do-konkretnyh-rezultativ/> (дата звернення 10.04.2025)
3. Досвід США: Аби система протидії та запобігання корупції в оборонній сфері була ефективнішою, потрібен прояв лідерства URL: <https://armyinform.com.ua/2021/09/15/dosvid-ssha-aby-systema-protydiyi-ta-zapobigannya-korupciyi-v-oboronnij-sferi-bula-efektyvnishoyu-potriben-proyav-liderstva/> (дата звернення 06.04.2025)
4. Емілія Денежна. «Корупційні ризики України в секторі оборони все ще високі: з 2015 року по сьогодні». URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2020/12/10/7276571/> (дата звернення 07.04.2025)
5. Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_101#Text (дата звернення 08.04.2025)
6. «Міжнародний досвід боротьби з корупцією в секторі безпеки: висновки для України». URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/nacionalna-bezpeka/mizhnarodniy-dosvid-borotbi-z-korupcieyu-v-sektori-bezpeki> (дата звернення 10.04.2025)
7. «Міжнародний досвід боротьби з корупцією в секторі безпеки: висновки для України». URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/nacionalna-bezpeka/mizhnarodniy-dosvid-borotbi-z-korupcieyu-v-sektori-bezpeki> (дата звернення 11.04.2025)
8. «Міжнародний досвід запобігання та протидії корупції в оборонному секторі». URL: http://www.lsej.org.ua/2_2021/7.pdf (дата звернення 11.04.2025)

9.Міністерство цифрової трансформації України. URL: <https://thedigital.gov.ua/> (дата звернення 20.04.2025)

10. НАЗК модернізувало та створило нові антикорупційні інструменти під час війни - Віктор Павлушик URL: <https://nazk.gov.ua/uk/nazk-modernizovalo-ta-stvorylo-novi-antykoriupciyni-instrumenty-pid-chas-viyny-viktor-pavluschyk/> (дата звернення 11.04.2025)

11. Нестор, О. «Публічно-приватне партнерство: сутність, особливості та проблеми розвитку». Наукові праці Інституту регіональних досліджень, 2021. URL: https://www.ird.gov.ua/sep/sep20212%28148%29/sep20212%28148%29_058_NestorO.pdf (дата звернення 11.04.2025)

13. НАКО (Незалежна антикорупційна комісія з питань оборони): URL: <https://nako.org.ua/> (дата звернення 20.04.2025)

14. Основна проблема оборонно-промислового комплексу – це відносини з замовниками. – Голова NAUDI А. Сенченко. Оборонно-промисловий кур'єр: інформаційне агентство. URL: <https://opk.com.ua/основная-проблема-оборонно-промышле/> (дата звернення:06.04.2025).

15. Pavlo Shylepnytskyi, Yu. Fed'kovych. Особливості державно-приватного партнерства в регіональному розвитку. Ефективна економіка №4, 2014. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2894> (дата звернення 11.04.2025)

16. Практичний посібник: ТЕХНОЛОГІЇ РОЗВИТКУ ДЕРЖАВНО-ПРИВАТНОГО ПАРТНЕРСТВА У СФЕРІ ПРОФЕСІЙНОЇ (ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ) ОСВІТИ У ПОВОЄННИЙ ЧАС URL: https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/740135/1/Tehnologii_DPP.pdf (дата звернення 11.04.2025)

17. Принципи та методи URL: <https://infobox.prozorro.org/gpp-requirements/principi-ta-metodi-1> (дата звернення 06.04.2025)

18. Посібник з питань організації внутрішнього контролю розпорядниками коштів державного бюджету URL: https://mof.gov.ua/storage/files/1289_1280649000.pdf (дата звернення 11.04.2025)

19. Про національну безпеку України: Закон України від 21 червня 2018 року № 2469-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text> (дата звернення: 06.04.2025).

20. «Про запобігання корупції»: Закон України від 1 червня 2020 року URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text> (дата звернення 20.04.2025)

21. «Про державне оборонне замовлення»: Закон України від 1 січня 2024 року URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1789-19#Text> (дата звернення 20.04.2025)

22. «Про доступ до публічної інформації»: Закон України від 8 жовтня 2023 року URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17#Text> (дата звернення 20.04.2025)

23. «Про правовий режим воєнного стану» Закон України від 1 січня 2025 року) URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення 20.04.2025)

24. О. Ю. Nestor. Публічно-приватне партнерство: сутність, особливості та проблеми. URL: [https://www.ird.gov.ua/sep/sep20212\(148\)/sep20212\(148\)_058_NestorO.pdf](https://www.ird.gov.ua/sep/sep20212(148)/sep20212(148)_058_NestorO.pdf) (дата звернення 11.04.2025)

25. А. Kosach, О. Degtiarov. Розвиток державно-приватного партнерства в умовах децентралізації. Chernihiv National University, 2020. URL: http://www.dy.nayka.com.ua/pdf/3_2020/4.pdf (дата звернення 11.04.2025)

26. Сокурєнко В. В. Протидія корупції в умовах війни: стратегічний підхід. Протидія корупції: правове регулювання і практичний досвід: тези доп. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Вінниця, 28 жовт. 2022 р.). Харків: ХНУВС, 2022.

27. УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ ДЕРЖАВНОГО КОНТРОЛЮ В УКРАЇНІ URL: <https://journals.maup.com.ua/index.php/political/article/view/2146> (дата звернення 06.04.2025)